

ТОПОНИМИЈА ПРИСНОГ И ДРУГЕ ИТЕРАЦИЈЕ

(Јана Радичевић: *зона неутралној њришиска*, Партизанска књига, Кикинда, 2022)

Главна изражајна средства којима се песникиња Јана Радичевић служи у своје прве две поетске књиге јесу наративност и експерименталност. Зато није случајно што њена поема под називом *зона неутралној њришиска* почиње баш цитирањем Џојса, тачније, његовог *Уликса*. Као што се и велики писац креће од сведене, избрушене наратије *Даблинаца* до тешко прозирног тока *Финејановој бдења*, тако и језичко клатно наше песникиње у њена прва два остварења константно осцилује између праволинијског, јасног говора и енциклопедијског, готово дадаистички интонираног, скоковитог текстуалног лудизма. Друга повезница са Џојсом је више тематска. Главни фокус овог остварења јесте управо покушај поновног изграђивања простора детињства и одрастања кроз сам текст и од текста самог, кроз истраживање и евоцирање формативних топоса унутар породичног круга и ван њега. Може се рећи да овом поемом Јана Радичевић исписује и својеврстан сопствени „портрет уметнице у младости“.

Али, пред нама су и бројне разлике између ова два стваралачка подухвата. Оно што је за Џојса Даблин, за Јану Радичевић представља микротопоним реке Плавнице. Деконструисаним и разбијеним језичким материјалом ауторка уместо у градски, зарања у сеоски простор: „средина није рурална / али средиште јесте“, рећи ће на једном месту у својој првој књизи. Управо је о реконструкцији тог средишта овде и реч, али једним изразито модерним и самосвесним језиком, какав обично не одговара „завичајној“ тематици.

Али пре него што се урони у простор овог остварења, важно је дотаћи се и песникињине прве књиге. Оно поменуто језичко клатно тамо је снажно заљуљано у правцу експерименталног, авангардистичког пола њеног поетског израза. Збирка *ако кажем може њосћаиши истина* је, могло би се по томе закључити, прави првенац, у којем ауторка жели да истражи све могућности песничког језика, да се опроба у коришћењу читаве читањем и образовањем стечене изражајне палете. Оно што се тиме добија право је богатство најразличитијих тема и поступака. И међу њима налазимо већ готове оне који ће, помешани и проширени, формирати *зону неутралној њришиска*. Ова поема извире, тако, из текстова прве књиге као што су „како се сачувати од свега“, „нешто због чега се увијек мало постидим“ или „растемо у туђим очима“, све с краја збирке. У њима су већ дати и свет и израз ауторкине друге књиге. Може се рећи да песникиња бира један од првом књигом освојених поетских простора, ставља га у жижу и шири у кратку поему, на тренутак остављајући шарени каледоскоп осталих поетичких могућности по страни, да им се, по жељи, посвети касније.

Јер, тек након прве књиге као да се сувереније може писати о оном што је заиста на почетку. Види се то и по почетним стиховима *зоне неутралној иришиска*: „ту одмах поред ријеке / у хладу високих топола / доселио се дедин праћед и направио кућу“. Почетак је конкретан, наративан, доиста епски, сасвим различит од готово случајног, намерно баналног почетка прве књиге која почиње стихом „јели смо пицу и“. Уместо презенте, чију незавршиву отвореност сугерише то и с краја стиха, и у који песникиња по сопственом нахођењу из текста у текст изнова из почетка ураћа („испитујем границе презенте“, рећи ће на једном месту с краја збирке), овде имамо перфектом јасно дефинисану исходнишну тачку формирања нашег наративног/лирског субјекта, његово извориште.

Ако се вратимо на Џојса, и прецизније лоцирамо пасус узет за мото поеме, видећемо да се он налази у седамнаестом поглављу *Уликса*, такозваној „Итаки“. Она, која се у цитираном пасусу спомиње, јесте Моли Блум. Али песникиња се не поистовећује с њом. Можемо рећи да је очински однос између Одисеја и Телемаха, за какав Џојс сугерише да постоји и у кратком сусрету између Леополда Блума и Стивена Дедалуса, а који је тематско средиште првог дела овог поглавља, присутан и у поеми Јане Радичевић. С тим што је њена очинска фигура овде лик деде, којем је књига и посвећена. Тиме би се јасније одредила тематска окосница њених стихова. Лирска јунакиња Јане Радичевић у исто време заузима и место Телемаха, нарочито кад се описује унукин однос према деди, али и место Одисеја, кад лирски глас с временске и просторне дистанце говори о Плавници као о сопственој Итаци.

А управо је Плавница њена Итака, варљива река која, како и јој и само име сугерише, више него често плави своје обале. Може се рећи да су несталност, сеобе, стално рушење једних и зидање нових кућа једине константе описаног простора. По томе је песникињин дом више Џојсова Моли Блум, него Хомерова Пенелопа. А лирска јунакиња сликовито сведочи о том варљивом односу према простору који сматра својим домом: „кад бисмо бар поправили кров куће / у којој не планирамо да живимо / имали бисмо гдје да се вратимо“.

На тој тензији удаљености и немогућности повратка и настаје њена константно селећа кућа коју гради не од опеке, већ од језика, како и сама каже, на наученим, позајмљеним, дединим речима. Некада је то и буквално случај. Поред наративнијих делова који сабирају у себи мноштво слика што окружују лирску јунакињу док истражује свет око реке Плавнице као централног топонима књиге, јављају се и блокови преузетог говора, дати у италику и одвојени од других у засебне строфе/целине. Они или припадају неком другом, а не субјекту главног лирског тока, или му припадају у неком другом времену, дати кроз неке нове односе. Изгубљена породична присност понавља се кроз љубавни однос, па потом изнова губи. Кроз то удвајање и паралелизам гласова, читаоцима се сугерише сва уметност сећања и артифицијелност простора поезије у којем се евоцирано изнова изграђује сваким читањем. Али, такође, тој артифицијелности се песникиња и препушта с пуно поверења, свим средствима које има на располагању – било да су то класична лирска нарација, уметнути текст или смелије текстуалне интервенције, попут остављања огромних белина и исписивања зареза преко читаве странице – итеративно ре/креирајући зону у којој и унутрашње

и спољашње коначно стоје у некаквој равнотежи, стварајући у субјекту нешто што бисмо слободно могли назвати складом – неутрални притисак из наслова књиге.

Читајући поему Јане Радичевић кроз ракурс *Уликса*, али све време имајући на уму и песникињино прво остварење, њен израз нам се чини зачуднијим него што би то на први поглед изгледало. Сем поменутих текстуалних интервенција, којима се и визуелно, запетама, стварају таласи реке, или служењем великим белинама, испуњеним говором трава и песмом тишине, као код неког одсутног, минусираног Раичковића, ауторка посебну пажњу обраћа и на лексику којом се дочарава микротопонимија детињства. Цвет 'попове гаће', лук од кошћеле, блавор, змијолики гуштер, с којим се лирска јунакиња пореди, долетање баљошки, долазак шакала, пецање ошћима... Песникиња пред читаоцем буди прикривену енциклопедичност природе, каква је у њеној првој књизи резервисана за дигитални простор савремености. Тиме се евоцирају „богата лажна сећања“, како се на једном месту каже.

Посебно је занимљиво што ауторка нема једнозначан вредносни систем. Она се не плаши да зарони у завичајни простор, али истовремено нема потребу да га идеализује. Исто тако, што је далеко видније у њеној првој књизи, она страствено истражује свет преломљен кроз визуру сопствене генерације, прихватајући га, али не либећи се и да према њему по потреби буде критична. Све ово њеним стиховима даје одређену дозу емотивне комплексности и зрелости, који само доприносе успелости књиге.

Иако је ово, пре свега, прича о детињству, она то није на онако темељан начин на који је то, на пример, пре неколико година објављен сјајни првенац хрватске песникиње Монике Херцег, *Почетне координате*. Јане Радичевић истражује не толико простор, колико сећање, не само одрастање и формирање по себи, већ се дотиче њих као оприсутњења осећања *присности*. То је та зона у коју нас као читаоце уводи и чију топонимију истражује кроз исписивање материјала сопствених сећања. И док ауторкина прва књига почиње наизглед произвољним, отвореним стихом, њена поема се на сличан начин сада прекида: „али прије тога / прије тог морам“ гласе њени завршни редови, сугеришући незавршивост овог песничког понављања измаштане прошлости и незавршивост стваралачког поступка. И док поема наставља да скоковито тече као и река коју тематизује, читалац седи на њеној обали свестан да је једини вид постојања у поетском ткиву детињства управо итератив, кроз бескрајно обнављање присности написаног у самом чину читања.

Поема *зона неутралној прилици* Јане Радичевић чини се као изузетно занимљиво остварење једног од најизразитијих нових песничких гласова регије, који много тога обећава. Ипак, чини се да сама књига, колико год намерна била њена незавршеност, остаје некако недоречена, преуска за оквир који сама себи одређује. Читалац остаје након завршних стихова још жедан Плавнице, желећи да се ауторка наглавачке бацила у свој рурални простор, као што је аутор *Уликса* то учинио урањајући у урбани. У сваком случају, тематска и изражајна ширина и лудистичка храброст коју песникиња показује у првој књизи, заједно с емотивном одмереношћу и вредносном отвореношћу показаним у другој, кроз истраживање особеног личног лирског света који је далеко од тога да буде епигонски дериватив генерацијских поетика, говоре о великом потенцијалу ове ауторке.